

MARXISMUS-LENINISMUS O MOŽNOSTI POKOJNÉ REVOLUCE A ZKUŠENOSTI SOCIALISTICKÉ REVOLUCE V ČSR

EDUARD URBÁNEK

Jedním z nejoblíbenějších a také již nejotřepanějších prostředků boje kontrarevoluční buržoasie proti dělnické třídě a její marxistické straně je „teorie“ o výjimečné zálibě marxismu v násilí, v používání násilných prostředků boje. Tato „teorie“ se snaží dokázat veřejnému mínění celého světa, že marxistická „doktrína“ komunisty přímo nutí teoreticky obhajovat a prakticky realizovat princip násilné revoluce. Protože idea nového společenského řádu, který má vystřídat dožívající kapitalismus, se představitelům buržoasie zdá něčím naprosto nahodilým, je pochopitelné, že snaha revolučního dělnického hnutí uskutečnit sociální revoluci, vybudovat společnost, která je v rozporu s „lidskou povahou“, s „věčnými zákony společnosti“ (to jest s buržoasní povahou, s buržoasní formou společnosti), je v jejich očích nutně spojená s použitím násilných prostředků.

Kontrarevoluční buržoasie se neomezuje jen na teoretický boj proti vědecké teorii o možnosti a nutnosti revolučního přetvoření kapitalistického řádu. Soudní procesy proti funkcionářům KS USA a záp. Německa, které byly vedeny před několika lety, ukázaly, že buržoasie je schopna využít svých ideologických útoků a obvinění, že komunisté snad chtějí svrhnout násilím existující „zákonné“ pořádky, k boji proti revolučnímu hnutí a jeho předvoji s cílem jejich násilné likvidace.

Je jasné, že nemá smysl vést diskusi se zaujatou, třídně stranickou buržoasní justicí. Takový úkol si také nestavěli ani američtí, ani němečtí komunisté. Snažili se však využít procesů k obhajobě principů proletářské revoluce. Vždyť kromě buržoasie existují na Západě miliony prostých lidí, zvláště mezi maloburžoasií, kteří se nevyznají v těchto otázkách, jsou ještě pod vlivem buržoasní propagandy, jejich politická uvědomělost je v důsledků jejich zaostalosti a malé politické zkušenosti naprosto nedostatečná.

Jaké jsou tedy ve skutečnosti názory marxismu na otázky revoluce, jak chápe marxistická věda společenskou roli násilí? Pokusíme se dát historicko-teoretický přehled těchto otázek.

Marxismus, věrný své kritické, revoluční podstatě klade a řeší tuto otázku, jako všechny ostatní otázky, konkrétně-historicky. Není abstraktních pravd ani v otázce úlohy a společenského významu násilí. Zakladatelé marxismu při analýze dosavadní historie třídních bojů vycházeli vždy z reálných vztahů společenských tříd. Na základě takovéto analýzy byli s to učinit závěr, že všechny základní otázky dosavadní historie byly rozhodnuty silou. Ve společnosti, rozdělené na nepřátelské třídy společenská evoluce vždy připravuje politickou revoluci. Střetnutí protikladných zájmů různých

tříd, sporné otázky dalšího společenského vývoje byly vždy rozhodnuty střetnutím sil, které obhajovaly své zájmy. Nejdůležitější formou organisované síly byl stát. Úloha síly vždycky vystupovala do popředí v rozhodujících okamžicích společenského vývoje, v období revoluce, kdy se rozhodovalo o tom, v jakém směru se bude ubírat další společenský vývoj.

Bohužel je třeba říci, že v minulosti i mezi některými marxisty panoval zmatek v používání termínů násilí, násilná revoluce. Revoluce, onen základní, principiální převrat ve společenských vztazích, kvalitativní přechod od jedné společensko-ekonomické formace k druhé byla zaměňována s formami a prostředky uskutečnění takového zásadního převratu. Proto je zapotřebí podtrhnout a zdůraznit rozdíl mezi pojmy síla, násilí a pojmy ozbrojená síla, ozbrojené násilí. Každá velká společenská změna byla výsledkem střetnutí společenských tříd, které používaly k obhajobě svých interesů proti interesům třídy druhé síly. Historie třídních bojů dává jasný a přesvědčivý důkaz o tom, že ani jedna třída se nezřekla dobrovolně, na základě svého vlastního uvážení, pod vlivem jakýchsi ušlechtilých myšlenek o pokroku lidstva, obhajoby svých interesů. Umírající, reakční třídy ustupují vždy pod tlakem síly. V dosavadních dějinách základem práva a pokroku byla vždy síla.

V tomto smyslu, každá velká revoluční změna byla násilnou změnou; to neznamená nic jiného než to, že proti síle jedné třídy stála síla druhé třídy, vůle jedné třídy byla vnucována druhé třídě silou, zájmy jedné třídy si vynucovaly své historické příznání proti zájmům druhé třídy silou. Při tom je třeba brát v úvahu, že síla tříd má různé zdroje, může se různě projevovat, může se organisovat v různých formách a používat nejrozmanitějších metod a prostředků.

Klasikové marxismu, zobecňující tuto zkušenost zjistili, že ve většině případů revolučních změn minulosti vůle jedné třídy byla vnucována druhé třídě silou, která měla formu ozbrojeného násilí. Síla určitých tříd si vynucovala své společenské příznání formou ozbrojených vystoupení a střetnutí, formou občanské války. Zkoumání dějin třídního boje ukazuje velkou roli ozbrojeného násilí, použití tohoto druhu násilných prostředků a metod jako páky společenských převratů.

Chceme-li dále konkretisovat náš problém, je třeba si postavit následující otázku. Kdo používá ozbrojeného násilí v daném, konkrétně historickém střetnutí třídních sil, či zájmy a jaké cíle jsou násilně potlačovány, nebo obhajovány? Protože existují reakční, kontrarevoluční třídy a třídy pokrokové, revoluční, násilí může hrát v historii společnosti různou roli v souvislosti s tím, jaká třída násilně jedná. Proto také marxismus mluví o reakčním, kontrarevolučním násilí a staví proti němu násilí revoluční.

Tím jsme se také již přiblížili v odpovědi na otázku, proč revoluční třídy používají násilí, proč připravují a organisují ozbrojená povstání, proč se zúčastňují občanských válek. Tím také bude dána odpověď na otázku, jaký je vztah marxistické revoluční strany, marxistické teorie k otázce použití násilných forem boje v proletářské revoluci.

Pro marxisty všechna jejich prakticko-politická činnost je podřízená cíli a je určena cílem. Marxistická věda dokázala, že vývoj kapitalismu vytváří objektivní, materiálně-technické podmínky i subjektivní předpoklady socialismu. Revoluční marxistické hnutí si staví cíl, který vyplývá z těchto předpokladů a podmínek; revolučním způsobem změnit kapitalistickou společnost, likvidovat vykořisťování a třídy, vybudovat beztřídní společnost. Charakter prostředků, které vedou k realizaci tohoto cíle je určen charakterem samotného cíle. Marxismus je učení o revolučním cíli i o revolučních prostředcích k dosažení tohoto cíle. Revoluční prostředky jsou takové prostředky, které vedou proletariát co možná nejrychleji k cíli. Je však třeba zdůraznit, že nejrychlejší cesta není vždy nejrevolučnější. Revoluční třída musí jednat tak, aby cíl, ke kterému

směruje, za který bojuje, byl dosažen s nejmenší ztrátou sil a energie, totiž, aby realizace revolučního cíle byla prováděna prostředky nejefektivnějšími. Proto je možné určit jako revoluční prostředky takové prostředky, které vedou k uskutečnění revolučního cíle nejrýchlejší cestou a vyžadují současně nejmenších ztrát a výdajů materiálních i lidských sil. Takovými prostředky jsou konec konců prostředky, které nejadekvátněji odpovídají skutečnosti. Při řešení otázky, jakých prostředků používat k realizaci revolučního cíle, hraje velkou roli faktor uvědomělosti, schopnost poznat a určit jakých prostředků boje použít, aby bylo dosaženo nejlepších výsledků. Doktrinářství, dogmatismus, šablonovitost v otázce použití revolučních prostředků a forem boje znamenají vždy nebezpečí pro revoluci.

Revoluční marxistická strana vždy staví otázku o prostředcích boje konkrétně. Zkoumá a studuje okolnosti a podmínky své činnosti a teprve potom může přesně určit, kdy, za jakých podmínek je použití ozbrojeného násilí nutné, účelné a naopak, kdy vzniká možnost vyhnout se této formě boje a dát přednost prostředkům pokojným, mírným, které jsou v daném okamžiku, v daných podmínkách nejrevolučnějšími ve vztahu k možnosti uskutečnění revolučního cíle.

Zakladatelé marxismu nemohli ignorovat zkušenost historie, která dokazovala, že většina velikých revolucí byla uskutečněna cestou ozbrojeného povstání, občanské války. Rozhodující příčinou, která vyvolala nutnost násilí, byl odpor kontrarevolučních tříd, snažících se zabránit historickému pokroku ozbrojenou silou. Násilná kontrarevoluce vždy vyvolala násilnou revoluci.

Marx a Engels usoudili, že s největší pravděpodobností revoluční převrat proletariátu bude násilným převratem, že ozbrojená síla buržoasní kontrarevoluce vyvolá nutnost potlačit ji ozbrojenou silou proletářské revoluce. Jejich prakticko-politická činnost v mezinárodním dělnickém hnutí byla zaměřená k tomu, aby proletariát byl připraven, že bude muset bojovat za právo stát se budovatelem nové společnosti cestou ozbrojeného povstání.

Marx a Engels však nikdy nedoporučovali ozbrojené povstání proletariátu jako jediné možné a nevyhnutelné za jakýchkoliv podmínek. V jejich spisech nenajdeme takové absolutní poučky. Vždyť i čistě teoreticky, bez ohledu na konkrétní podmínky probíhajícího revolučního převratu je možné položit otázku: použije proletariát ozbrojené síly i v tom případě, když představitelé starého řádu nepoužijí ozbrojeného násilí, přesněji řečeno, nebudou s to použít této formy násilí. Je jasné, že za takových okolností je možné kategoricky odpovědět. Nepoužije-li ozbrojeného násilí kontrarevoluční třída, proletariát nepoužije násilí jen pro násilí. Nutnost ozbrojeného násilí k realizaci cílů proletářské revoluce logicky nevyplývá ze samotného cíle, nýbrž z podmínek, za kterých probíhá uskutečnění cíle.

Podrobné studium prací Marxe, Engelse dokazuje, že ani v počátcích, ani na konci své revoluční činnosti neodmítali možnost pokojné revoluce, možnost pokojného uchopení moci proletariátem, jestliže pro to budou nutné podmínky. Je pochopitelné, že abstraktně vzato, nejlepší formou vývoje společnosti, nejlepší formou přechodu od jedné společensko-ekonomické formace k druhé by byla taková cesta, která by byla výsledkem společného souhlasu všech členů společnosti. Je však nemožné ve společnosti rozdělené na třídy s antagonistickými interesy apelovat na společné zájmy. Historický vývoj takové společnosti je výsledkem střetnutí protikladných interesů různých tříd a je konec konců určován poměrem těch sil, které v tomto střetnutí stojí na opačných pólech. Marx a Engels si byli vědomi toho, že proletariát je jen jednou stránkou, jednou polovicí tohoto antagonismu, že jeho síla, interesy, vůle, ovlivňují chod dějin jen potud, pokud se mu daří překonávat odpor, sílu a vůli buržo-

asní třídy. Jejich vtaħ k možnostem pokojné revoluce je jen vyjádřením názorů dělnické třídy v tom smyslu, že kdyby to záleželo jen na dělnické třídě, na její revoluční straně, vždycky by byla pro to, aby se otázka společenských přeměn řešila mírnou cestou. Poněvadž však úmysly, politické cíle, politické činy nepřátelské třídy jsou procesy, nezávislé na vůli třídy dělnické, musí ona, prostřednictvím svých vůdců, politiků, teoretiků zkoumat faktory, týkající se nepřátelské třídy, jako faktory objektivní, které ji nutí jednat tak, či onak v souladu s objektivní analýzou síly nepřátelské třídy. Z tohoto hlediska je třeba oceňovat výroky Marxe, Engelse o možnosti pokojné revoluce.

Tak např. Engels již ve svých *Zásadách komunismu* poznamenává, že „komunisté by neměli námitek proti pokojné likvidace soukromého vlastnictví“.¹

Marx se vyjádřil k otázce možnosti pokojné revoluce v roce 1872: „My víme, že je třeba brát v úvahu instituce, mravy a tradice jednotlivých zemí, my nepopíráme, že existují země, jako Amerika, Anglie, a kdybych dobře znal vaše instituce, možná, že bych k nim přiřadil i Holandsko, ve kterých dělníci mohou dosáhnout svého cíle pokojnými prostředky. Avšak, je-li tomu tak, musíme přiznat, že ve většině zemí kontinentu pákou naší revoluce bude síla.“²

U Marxe je tedy jeho stanovisko naprosto jasné: ani násilí za každou cenu, ani pokojné prostředky za každou cenu. Všechno záleží na okolnostech, institucích, dokonce na mravech i tradicích.

Engels ještě v devadesátých letech minulého století upozorňoval na to, že: „Lze si představit, že stará společnost by mohla pokojně přejít v novou v zemích, kde zastoupení lidu soustřeďuje veškerou moc, kde podle ústavy může člověk dělat vše, co chce, jakmile má za sebou většinu národa.“³

Bylo by možné uvádět ještě další výroky Marxe a Engelse, které dokazují, že oba nikdy neodmítali možnost pokojné revoluce, že stáli na pozicích dialektického řešení problému použitím ozbrojeného násilí jako páky uskutečnění revolučních přeměn. Buržoasní útoky na marxismus, na jeho „doktrínu“ násilné revoluce, vyplývající prý přímo z jeho podstaty, z podstaty jeho cílů, nejsou nic jiného než teoretickou lží a prakticky mají být obhajobou zništěných třídních zájmů buržoasní kontrarevoluce. Tyto pravé cíle kontrarevolučních tříd odhalil již Marx, když napsal, vyvraceje námitky pruského ministra Eilenburga, který bojoval v minulém století proti nebezpečí „násilné“ revoluce německé sociální demokracie: „To, co hlásá Eilenburg, to je násilná reakce se strany vládnoucích proti vývoji, který prochází „pokojnou etapou“, cílem této reakce je snaha odvrátit pozdější násilní konflikty; je to bojový křik násilné kontrarevoluce proti „pokojnému vývoji“. Ve skutečnosti se vláda snaží potlačit jí nepohodlné, ale s hlediska zákona nezranitelné hnutí. Takový je nutný úvod k násilné revoluci, stará, ale věčně nová historie.“⁴

Úvahy Marxe a Engelse o revoluci byly založeny především na studiu zkušeností buržoasních revolucí. Jejich koncepce možnosti pokojné revoluce byla jen koncepcí čistě teoretickou. Bylo by snad možné říci, že jejich výroky jsou jen nahodilé, na okraj, a nejsou něčím, co by mělo zásadní význam pro marxistickou teorii revoluce.

Další vývoj marxismu však dokázal, že koncepce pokojné revoluce byla vytyčena

¹ B. Engels, *Zásady komunismu*, Praha 1949, 32.

² K. Marx, B. Engels, *Sebrané spisy XIII*, č. II, 668 (rusky).

³ K. Marx, B. Engels, *Kritický programů*, Praha 1949, 104.

⁴ K. Marx, B. Engels, *Archiv I (VI)*, 397 (rusky).

jako prakticko-politická linie marxistické revoluční strany. Nebyl to nikdo jiný než Lenin, který v určitých historických podmínkách vytyčil heslo pokojné revoluce.

LENIN O MOŽNOSTECH POKOJNÉ REVOLUCE

Je známo, že sociální demokracie, různé oportunistické směry v dělnickém hnutí mluví často o demokratické, pokojné cestě k socialismu, při čemž dělají pokusy klást jako hlavní dělicí znak mezi komunistickým a sociálně-demokratickým dělnickým hnutím pokojnou a násilnou revoluci. Protože, když dva mluví zdánlivě totéž, nemyslí ve skutečnosti vždy totéž, nebude na škodu ukázat zásadní rozdíl marxistického evolučního chápání pokojné revoluce a pojetí oportunistické.

Objektivně, to jest nezávisle na subjektivních úmyslech sociálně-demokratické teorie pokojného přechodu k socialismu, demokratické revoluce atd. jsou kapitulací, ústupem z revolučních posic. V podstatě jsou tyto teorie založeny na předpokladu, že je možné v rámci buržoasní demokracie, při zachování třídního panství buržoasie, jejího mocenského aparátu postupně dosáhnout socialismu, evoluční cestou přeměnit kapitalismus. Avšak ještě ani jedna sociálně-demokratická strana neuskutečnila socialistické přeměny takovýmto způsobem, ačkoliv již mnohé strany byly u moci a měly všechny možnosti uskutečnit své teorie prakticky a dokázat jejich správnost.

U Lenina, v leninském pojetí pokojné revoluce se mluví o koncepci formy vývoje revoluce. Je to koncepce, která se vztahuje k určitým formám vývoje revolučních, to jest zásadních přeměn staré společnosti revoluční třídou. Z marxisticko-leninské koncepce pokojné revoluce vůbec nevyplývá nutnost zřeknout se třídního boje. Tato teorie právě zdůrazňuje, že má na zřeteli určité formy třídního boje v období revoluce. Koncepce pokojné revoluce neznamená likvidaci základního požadavku revoluční marxistické strany — diktatury proletariátu. Pokojná revoluce je pokojným uchopením moci, znamená pokojné vybojování diktatury proletariátu.

Pokojná revoluce může být správně pochopena a vysvětlena jedině ve vztahu k revoluci ne pokojné, násilné. Pod pojmem pokojná revoluce marxisté chápou to, že uchopení moci proletariátem a uskutečnění revolučních přeměn je možné za určitých podmínek bez použití ozbrojené síly, bez použití ozbrojených forem násilí. Každé uchopení moci revoluční třídou, vybojování revoluční diktatury nemusí probíhat ve formě ozbrojeného povstání, občanské války. Pokojné prostředky, pokojný vývoj revoluce nemění nic na revoluční podstatě změn, prováděných pokojně. Revolučními jsou prostředky, jejichž použití znamená základní, principiální přeměnu společnosti.

Není správné stavět proti sobě pokojnou revoluci, jako revoluci, probíhající v souladu se zákony a násilnou revoluci, jako revoluci, která používá nezákonné prostředky boje. Revoluce může být uskutečněna pokojně, pokojnými prostředky, avšak ne nutně v souladu s existujícími zákony. Tak např. v Maďarsku v r. 1919 byla zřízena diktatura proletariátu poměrně pokojně, ale rozhodně ne v souladu s existujícím zákoným pořádkem na základě předběžného posouzení a schválení zákonodárnými orgány.

Pokojnou revoluci není rovněž možné ztotožňovat s parlamentní cestou k socialismu, i když je tu nesporně určitá souvislost. Ne každá pokojná revoluce může být označena za pokojnou revoluci, uskutečněnou parlamentní cestou. Pokojná revoluce, pokojné uchopení moci může probíhat tak, že revoluční síly využijí parlament, je možné využití druhých orgánů a institucí pro pokojný vývoj revoluce. Lenin si představoval pokojný vývoj revoluce, pokojné přerůstání buržoasně demokratické revoluce v socialistickou v rámci Sovětů, které byly v ruské revoluci úplným protikladem parlamentu.

Pokojná revoluce, to je revoluce, kdy uchopení moci revoluční třídou je prováděno poměrně pokojně, bez použití ozbrojené síly, bez občanské války. To znamená, že revoluční převrat probíhá bez velkých otřesů společenského organismu. Nutné revoluční změny jsou uskutečňovány nejméně bolestným způsobem, revoluční diktatura je ustavena bez velkých materiálních obětí, bez krveprolití. Ničivá síla revoluce se v takovém případě omezuje jen na likvidaci toho, co je nutné likvidovat v zájmu revoluce.

Praktickou možnost pokojné revoluce v určité svérázné situaci vývoje ruské revoluce uviděl Lenin. Jaké byly podmínky a předpoklady, které umožnily vytýčení linie pokojné revoluce?

Bylo to po únorové buržoasně-demokratické revoluci v Rusku 1917. Ozbrojení vojáci ovládli Petrohrad, carismus byl smeten a moc byla fakticky v rukou ozbrojeného lidu. V Rusku byla nastolena taková politická svoboda, demokratický režim, jakého nebylo tehdy ani v jedné zemi Evropy. Důvěřivost a politická nezkušenost mas, zvláště masy maloměstské byla půdou, na které vznikla buržoasní Prozatímní vláda. Vzniklo prakticky Dvojvládí — vláda buržoasní diktatury, ztělesněná Prozatímní vládou a opírající se o slepou důvěřivost druhé diktatury — Sovětů dělnických a vojenských zástupců — v podstatě demokratické diktatury proletariátu a rolnictva. Lenin nepožadoval v Dubnových tezích násilné svržení Prozatímní vlády. Hlavní linie bolševiků spočívala v přesvědčování a získávání mas. Bylo třeba získat podporu mas, její většinu ve vytvořených orgánech revoluce — Sovětech. Sověty byly orgány lidové revoluce, orgány demokratické diktatury proletariátu a rolnictva, které pro důvěřivost a politickou nezkušenost mas odevzdávaly moc buržoasii, přesněji řečeno dělily se o moc s ní. Možnost pokojné revoluce spočívala v tom, že v tehdejší situaci ani jedna třída nemohla zabránit převzetí moci samotnými Sověty bez účasti Prozatímní vlády. Tím by také byla dokončena lidová buržoasně-demokratická revoluce. Dále bylo možné v rámci Sovětů na základě demokratického politického boje sovětských stran přejít od diktatury proletariátu a rolnictva k diktatuře proletariátu bez dalších násilných revolucí, bez ozbrojeného povstání.

Lenin vycházel z předpokladu, že za existence opravdu demokratické moci strana, která provádí politiku lidu, obhajuje jeho zájmy, se nemusí bát boje o důvěru mas demokratickými formami, demokratickým soutěžením politických stran. Taková strana má všechny vyhlídky v otevřeném demokratickém svobodném boji získat důvěru většiny národa.

Jestliže chceme stručně shrnout podmínky, za nichž by byla možná pokojná revoluce, vidíme, že: to bylo období, kdy byla násilně provedena jedna revoluce, kdy byl značně rozrušen starý státní aparát a existovaly již zárodky nové státní moci, nového státního aparátu ve formě Sovětů. Kontrarevoluce nemohla, lépe řečeno nebyla s to použít proti ozbrojeným masám násilí a její vláda se udržovala důvěrou lidových mas, jejich politickou neuvědomělostí.⁵ Sověty jako nová forma státní organizace skýtalý možnost získat většinu národa pro revoluční dělnickou stranou demokratickým politickým bojem. Získání většiny stranou bolševiků by znamenalo, že k socialistické revoluci, to jest k přechodu politického vedení společnosti do rukou dělnické třídy, by došlo bez dalšího násilného boje, bez ozbrojeného povstání.

---

⁵ „... V Pitěru je moc fakticky v rukou dělníků a vojáků; násilí na nich se nová vláda nedopustí a nemůže dopustit, neboť tu není ani policie, ani armáda odtržená od lidu, ani úřednictvo stojící všemocně nad lidem“. V. I. Lenin, *Spisy* 24, 36.

Je třeba dodat, že mezinárodní situace v období, kdy pokračovala srážka dvou táborů imperialistů, vylučovala na určitou dobu možnost jejich vměšování do rozvoje revoluce a znemožnila podporu kontrarevoluční buržoasie.

Reálná možnost pokojné revoluce byla zmařena ne pro zálibu bolševiků v ozbrojeném povstání, nýbrž násilným postupem Prozatímní vlády v červenci 1917. Po zahánění bolševiků do ilegality zmizela možnost pokojné revoluce. Dvojvládí skončilo. Byla nastolena diktatura — jedinovláda buržoasie. Sověty se staly jejím bezmocným přívěskem. Použití ozbrojené síly kontrarevolucí vyvolalo nutnost organisování a použití ozbrojené síly ze strany revoluce. Lenin se stejnou energií, s jakou bojoval o pokojný vývoj revoluce, začal připravovat stranu k ozbrojenému povstání, které by dalo moc do rukou dělnické třídy.

Lenin přikládal velký význam možnosti pokojné revoluce a chtěl uchránit zemi před občanskou válkou a před krveprolitím a proto po potlačení kornilovského puče a po oživení Sovětů, kdy se znovu naskytila poslední možnost, aby uchopily moc a tak zabezpečily pokojný vývoj revoluce, Lenin na tuto možnost esery a menševiky naléhavě upozorňuje. Lenin šel tak daleko, že by souhlasil s tím, aby se bolševická strana vzdala připravovaného ozbrojeného povstání pod podmínkou, že menševici a eserí uchopí moc prostřednictvím Sovětů a zaručí bolševikům možnost demokratického politického boje.⁶ To bylo ještě v září 1917, zvláště v článku *O kompromisech* a dále také v článku *Úkoly revoluce* z 9. a 10. října, tedy necelý měsíc před socialistickou ozbrojenou revolucí 7. 11. 1917. Lenin ještě 9. října 1917 psal: „Před demokracií Ruska, před Sověty, před eserskou a menševickou stranou se nyní otvírá v historii revolucí neobyčejně vzácná možnost zajistit svolání Ústavodárného shromáždění v stanovené době, bez dalších průtahů, možnost zajistit zemi před vojenskou a hospodářskou katastrofou, možnost zajistit pokojný vývoj revoluce.“⁷

Leninská koncepce pokojné revoluce byla fakticky zmařena kompromisnictvím a nerozhodností vůdců maloburžoasních stran eserů a menševiků, kteří se stali nástrojem vlády imperialistické buržoasie a byli proto v říjnu 1917 svrženi ozbrojeným povstáním jako krajně levá frakce imperialistické buržoasie.

To, že se leninská koncepce pokojného vývoje revoluce neuskutečnila, neznamená, že nebyla možná a že byla nesprávná. Leninská revoluční teorie se vyznačuje hloubkou, šíří a bohatstvím forem i jejich střídáním v souladu se skutečným stavem třídního boje. Koncepce pokojné revoluce je důležitou součástí ideového bohatství leninské teorie revoluce. Tuto koncepci nemohou ignorovat strany, které se snaží tvořivě používat leninismus ve své revoluční praxi. Leninská teorie pokojné revoluce byla prakticky potvrzená a obohacena zkušenostmi revolucí v lidově demokratických zemích. V tomto ohledu je zvláště poučná historie rozvoje a přerůstání národně demokratické revoluce v ČSR. Pokojná revoluce v určitých příznivých historických podmínkách je plně reálná a uskutečnitelná.

---

⁶ „Jedině v zájmu tohoto pokojného vývoje revoluce — možnosti v historii neobyčejně vzácné a neobyčejně cenné, možnosti výjimečně vzácné — jedině v jejím zájmu mohou a musí bolševici, stoupenci světové revoluce, stoupenci revolučních metod, přistoupit podle mého názoru na takový kompromis.

Kompromis by záležel v tom, že by bolševici, aniž by si dělali nárok na účast ve vládě, upustili od úmyslu vytýčit neprodleně požadavky, aby moc převzal proletariát a chudé rolnictvo, upustili by rovněž od revolučních metod boje za tento požadavek“. V. I. Lenin, *Spisy* 25, 316—317.

⁷ V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, Praha 1950, 121—122.

Ve spisech Klementa Gottwalda, politického vůdce a vynikajícího teoretika socialistické revoluce v Československu, najdeme nejen politické a taktické zobecnění revolučního zápasu dělnické třídy Československa, ale i hluboké teoretické zobecnění zákonitostí a zvláštností poválečných revolučních přeměn let 1945—1948. Klement Gottwald také podrobně zdůvodnil možnost pokojného přerůstání národní a demokratické revoluce v socialistickou a objasnil podmínky, které vytvořily tuto možnost.

V Československu mluvíme o pokojném přerůstání národní a demokratické revoluce v socialistickou. Je třeba připomenout, že z hlediska problému přerůstání národní a demokratické revoluce v socialistickou se dostávají do nesnáží zastánci koncepce socialistické revoluce a diktatury proletariátu od samotného počátku revoluce v roce 1945. Pro ty, kdož zastávají koncepci buržoasně demokratické nebo lidově demokratické revoluce, otázka jejího přerůstání v socialistickou, se rozumí sama sebou. Jestliže však připustíme, že již v roce 1945 proběhla v Československu socialistická revoluce a existovala diktatura proletariátu od května 1945, pak nutně, abychom se nedostali do rozporu s formální logikou, musíme odmítnout teorii přerůstání revoluce. Nemůžeme mluvit o přerůstání revoluce, poněvadž bychom došli k závěru o přerůstání socialistické revoluce v socialistickou revoluci, což je nesmysl. Socialistická revoluce se může rozvíjet, prohlubovat, rozšiřovat podle toho, jak plní své úkoly, tvořící celou historickou epochu, ale nemůže přerůstat sama v sebe.

Co je vlastně obecně obsahem procesu přerůstání demokratické revoluce v revoluci socialistickou? Obecně vzato období přerůstání demokratické revoluce v revoluci socialistickou je objektivně procesem provádění a realizace demokratických protifeudálních a protiiperialistických úkolů politickou mocí demokratické revoluce. To není možné chápat absolutně. Jsou takové demokratické revoluce, které nemohou nebo nechťejí plnit své hlavní úkoly. Proces uskutečnění nebo boj za plnění úkolů demokratické revoluce je také procesem politické diferenciaci, procesem vytváření politické armády revoluce, procesem organizování a formování společenské síly, schopné uskutečnit socialistické úkoly revoluce. Proces přerůstání je také procesem postupné izolace těch tříd, které odpadají od tábora revoluce a stávají se, podle toho jak revoluce postupuje vpřed, kontrarevolučními. Objektivní procesy revolučních přeměn, diferenciaci třídních sil, jsou doprovázeny procesem výchovy, školení a přípravy subjektivních faktorů, subjektivních sil revoluce. Bez uvědomělé činnosti politických stran, bez jejich organizační výchovné práce je obtížné vytvořit tu sílu, která by uskutečnila dozrálé, objektivně nutné, revoluční přeměny. Engels zdůrazňoval, že revoluce není ničím jiným než procesem rozvoje mas za podmínek, které přispívají k jeho urychlení.⁸

V Československu proces přerůstání národní a demokratické revoluce v socialistickou měl svoji specifiku. Protože demokratické revoluční změny měly především charakter národní, protiiperialistický a protifašistický a jejich výsledkem bylo vytvoření prvků socialismu, proces přechodu od demokratických úkolů k socialistickým byl také rozvíjením a prohlubováním prvků socialistické kvality. Období přerůstání národní a demokratické revoluce v socialistickou v Československu bylo současně procesem plnění demokratických úkolů politickou mocí národní a demokratické revoluce a také i rozvíjením a rozšiřováním již existujících elementů socialismu. V podstatě celé období 1945—1948 s hlediska strategie bylo obdobím přerůstání demokratické revoluce v socialistickou. To však není možné chápat tak, že již ustavením politické

⁸ K. Marx, B. Engels, *Vybrané dopisy*, Praha 1952, 333.

moci národní a demokratické revoluce byly všechny úkoly národní a demokratické revoluce vyřešeny. Naopak některé národní a demokratické úkoly celostátního významu byly řešeny jako úkoly dlouhodobé (proces vysídlení Němců a osídlení pohraničních oblastí), některé demokratické úkoly byly řešeny při dovršení procesu přerůstání (revise první pozemkové reformy).

Nyní již můžeme přistoupit k analýze podmínek, které umožnily vytyčit linii pokojného rozvíjení a přerůstání národní a demokratické revoluce v socialistickou.

Ustavení moci národně demokratické revoluce v květnu 1945 bylo skutečně pokojně a poměrně lehce, když je hodnotíme s hlediska vnitřního vývoje. Ovšem nesmíme zapomínat, že politická moc demokratické revoluce byla nastolena po vítězné, ale i násilné a krvavé revoluční válce proti kontrarevolučnímu fašismu, v níž hlavní roli hrály ozbrojené síly, tj. organizované násilí socialistického státu i ozbrojený boj českého a slovenského národa. Pokojný charakter poválečných revolučních změn byl podmíněn a umožněn těmito velkými a krvavými oběťmi druhé světové války. Soudruh Gottwald o tom napsal: „V květnu 1945 jsme uskutečnili národní a demokratickou revoluci. Provedli jsme ji bez krve, mírnými prostředky, poněvadž krev za nás v podstatě prolili vojáci sovětské armády, kteří od nás vyhnali německé okupanty.“⁹

Po květnu 1945 nešlo jen o to uskutečnit úkoly demokratické revoluce mírnými prostředky. Strana poukazovala na možnost a do určité míry i na žádoucnost pokojného vývoje revoluce v další etapě, tj. při přechodu k socialistickým revolučním změnám.

Možnost pokojného rozvíjení národní a demokratické revoluce a jejího přerůstání v socialistickou byla dána především příznivou mezinárodní situací. Porážkou mocného imperialistického bloku fašistických států byly otřeseny pozice světového imperialismu. V samotné západní Evropě probíhalo široké protiiperialistické, protikapitalistické hnutí, současně se započal intenzivní proces rozkladu imperialistické koloniální soustavy. To vše oslabovalo imperialismus, svazovalo mu ruce. Oslabení posic imperialismu bylo doprovázeno růstem síly a autority sovětského socialistického státu. Soudruh Gottwald ukázal význam těchto faktorů ve svém interviewu:

„Již sami zakladatelé marxistické teorie zdůrazňovali, že marxismus bude nabývat nové tvářnosti každým novým velkým objevem, každou velkou společenskou změnou. K takovým velkým společenským změnám došlo za vítězné války proti hitlerovskému Německu. V jejich důsledku, v důsledku naší národní a demokratické revoluce, která podlomila moc nejsilnějších a nejreakčnějších kapitalistických a velkostatkářských vrstev a dala vládu do rukou lidu, zanikly podmínky pro nový typ společenského systému, dříve neznámého, který nazýváme lidovou demokracií. Vznikly podmínky pro klidný vývoj k socialismu bez dalších revolucí.“¹⁰

Období okupace bylo též obdobím, kdy část velké buržoasie se zkompromitovala v očích národa zradou národních a státních zájmů. Boj proti této buržoasii, za její likvidaci, mohl probíhat pod vlajkou národních zájmů. Naopak v období okupace, národně-osvobozenického boje, největší sympatie, autoritu a důvěru lidových mas si vybojovali komunisté.

V průběhu národně-osvobozenického boje vznikla zvláštní organizace, sjednocující protifašistické, protiiperialistické síly — Národní fronta. Národní fronta byla důležitou formou politické činnosti a spolupráce národních, demokratických sil a mohla i po válce hrát významnou roli v dalším vývoji revoluce. Národní fronta byla

⁹ Kl. Gottwald 1946—1948 II, 91.

¹⁰ Kl. Gottwald 1946—1948 I, 223.

politickým a organizačním ztělesněním a vyjádřením společné revoluční činnosti neproletářských tříd, pod vedením dělnické třídy. V roce 1945 revoluční možnosti těchto vrstev obyvatelstva nebyly ještě zdaleka vyčerpány.

Po zkoumání poválečné situace není možné odmítat teoretickou možnost uchopení moci samotným proletariátem, nebo možnost vyhlášení socialistického programu dělnické třídy. Po porážce fašismu, kdy byl v základě rozbit státní aparát vykořisťovatelských tříd, kdy na území Československa byly jednotky Sovětské armády, dělnická třída Československa fakticky mohla uchopit moc samojediná a započít s uskutečněním socialistických revolučních přeměn. Není však možné směřovat fyzické a politické uchopení moci. Je třeba vidět, že i když většina pracujících byla naladěna socialisticky, přesto se ještě nerozešla se svými starými tradičními stranami. Část lidových mas ještě nebyla na takové výši, aby pochopila, že s představiteli londýnské buržoasní emigrace k socialismu jít nelze. V roce 1945 část pracujících ještě věřila v upřímnost „socialismu“ Beneše i národně-socialistických a pravicových sociálně-demokratických vůdců. Na Slovensku měla značný vliv na masy buržoasní Demokratická strana. Komunistická strana tehdy ještě nebyla hegemonem politického boje dělnické třídy, dělnická třída byla ještě rozštěpena, část dělnické třídy byla organizována v národně-socialistické a sociálně-demokratické straně.

Existovaly i jiné důvody, které mluvily ve prospěch mírné cesty, cesty spolupráce, dohody, široké národní fronty. Postupnost procesu, postupné provádění revolučních přeměn umožňovalo dělnické třídě získat organizační, politické zkušenosti. Sama dělnická třída, její strana se musely učit vládnout. „My jsme se museli naučit vládnout. V květnu 1945 jsme to ještě dobře nedovedli. Ani zkušenost mas, ani zkušenost strany nebyla taková, abychom mohli provést to, co bylo provedeno v únoru.“¹¹

V důsledku války hospodářství Československa bylo v úpadku, chaosu, v desorganisaci. Lid přinesl během války těžké oběti hmotné, i na životech. K obnovení národního hospodářství a nápravě škod bylo třeba usilovné a svorné práce všeho lidu, i příslušníků soukromého podnikání.

Všechny tyto shora uvedené okolnosti, příznivé podmínky mezinárodní i vnitřní poskytovaly možnost pokusit se pokračovat v nastoupené cestě národní jednoty a široké Národní fronty. Na základě jednoty dosažené v boji proti okupantům pod vedením komunistické strany bylo možné dále pokračovat ve výstavbě a obnově republiky bez velkých politických otřesů, bez občanské války, násilného krveprolití, bez zmatku a desorganise národního hospodářství.

Doposud jsme rozebírali vnější i vnitřní podmínky a faktory, které ukazovaly možnost nastoupit klidnou, pokojnou cestu rozvíjení revolučních vymožeností. Ještě nebyla uvedena fakta o tom, co je v podstatě nejdůležitější v každé revoluci, to je — fakta o otázce moci. Jedním z nejdůležitějších, možno říci hlavních momentů poválečné situace byla existence nového typu státu, účast dělnické třídy a pracujících mas na moci, což jim umožňovalo, aby se opírali při dalším rozvíjení revoluce o ty části státního aparátu, které byly v jejich rukou. Posice organizované dělnické třídy a ostatních pracujících byly podporovány a upevňovány představiteli revoluce v orgánech lidově-demokratického státu. Existence nového státu, nové politické, lidově-demokratické formy státního zřízení, to bylo z hlediska úspěchů revoluce to nejdůležitější, co dávalo naději a pravděpodobnost jejího pokojného rozvíjení. Lidová demokracie jako stát pracujících, nová demokratická státní organizace lidových mas, byla v dané etapě

¹¹ Kl. Gottwald 1946—1948 II, 135.

revoluce podobnou formou vlády lidu, jako Sověty v roce 1917. Lidová demokracie se měla a mohla stát formou, v jejímž rámci by byla definitivně rozhodnuta otázka kdo s koho.

Dělnická třída a její spojenci neměli v rukou jen rozhodující politické posice. Velikou silou a oporou revolučních sil byl znárodněný sektor hospodářství. Boj o moc buržoasii přibíhal i po linii hospodářské. Dělnická třída mohla v boji proti buržoasii také získávat důvěru mas tím, že využívala svých ekonomických posic. Využití státních, politických a ekonomických orgánů pro rozvíjení a podporu masového revolučního hnutí zdola tvořilo onen svérázný rys revoluce, který charakterisujeme jako revoluci shora i zdola. „My máme takovou v historii málokdy se opakující příznivou shodu okolností, že totiž provádíme revoluci shora i zdola současně. My provádíme převratné činy nejen zdola, nýbrž tyto činy, tyto revoluční akty jsou prováděny také shora.“¹²

Při analýze podmínek revoluce nestačí ukázat a objasnit situaci dělnické třídy. Je nutné položit otázku: v jaké situaci je kontrarevoluční třída, jaká je její síla? Jaká byla a na čem se zakládá síla československé buržoasie? V čem je vůbec síla a společenský význam buržoasie, této poměrně málo početné vrstvy obyvatelstva ve srovnání s masami pracujících? Jak je možné, že obvykle má buržoasie takovou sílu a moc, že je schopna vykořisťovat a udržovat na uzdě miliony pracujících? V čem je tajemství její síly a zdroj poslušnosti lidových mas, na jejichž straně vždy byla skutečná síla, jak poznamenává Engels.¹³

Každý společenský řád, tedy i kapitalistický, se především opírá o historickou nutnost své existence. Pokud nedozrálý materiální podmínky nového řádu, všechny pokusy o svržení existujícího řádu jsou bezvýsledné. Jsou však země, kde kapitalismus je již nejen zralý, ale přežralý. Presto však v těchto zemích není ještě zformována a zorganizována třída, schopná překonat odpor reakční třídy a zahájit budování nové společnosti. V takovém případě se vlastně kapitalistický stát opírá především o fakt společenského přiznání většiny obyvatelstva. Jsou kapitalistické země, kde i dělnická třída si volí buržoasní vládu (USA, Anglie). To bývá obvykle tehdy, kdy v důsledku určitých historických vývojových podmínek, základní masa pracujících, především dělníků, uznává daný řád jako jedině možný, dělnická třída se ještě teoreticky nerozešla s kapitalismem, veškerá její činnost, její boj, nespokojenost nevychází z rámce kapitalismu. V takovém státě je obvykle značná část lidu vykořisťována a utlačována duchovně, prostředky duchovního útlaku jsou dnes v imperialistických státech na takové úrovni, že část pracujícího lidu je desorientována, nemá správnou představu o svém skutečném postavení, neuvědomuje si své zájmy a jejich protikladnost vůči zájmům nepřátelské třídy. Bývají však případy, kdy většina obyvatelstva ve státě, kde výrobní způsob tvořící jeho základnu je historicky zbytečným, se s ním teoreticky rozešla a snaží se realizovat tento rozchod i prakticky. Tehdy nastupují nejspolehlivější opory panství buržoasie — materiální orgány její síly a útlaku pracujících — státní ozbrojené orgány, armáda, policie. Posledním argumentem buržoasie je vždy ozbrojená pěst.

Československá buržoasie v roce 1945 byla zbavena značné části své síly. Byly likvidovány státní orgány její moci — buržoasní armáda, policie, byrokratický správní aparát. Komunistická strana se již během války rozhodně postavila proti pokusům buržoasie přenést na území Československa orgány buržoasie, vytvořené v emigraci. Emigrantská vláda byla nucena podat demisi, Státní rada v Londýně byla rozpuštěna.

¹² Kl. Gottwald, *Spisy XII*, 84.

¹³ B. Engels, *Anti-Dühring*, Praha 1949, 154.

Revoluční lid nedovolil buržoasii převzít a využít vše, co Němci zachovali a zdokonalili ve státním aparátu Protektorátu a tzv. slovenského státu.

„Česká ani slovenská buržoasie se dnes nemůže opírat o žádnou z těch právních, ústavních i státních institucí, které si vytvořila do Mnichova... Na rozdíl od jiných emigrantských vlád si naše československá vláda domů nenese nic takového, oč by se mohla opírat... naše buržoasie je v takové těžké situaci, že ač by chtěla, nemůže převzít nic z toho, co bylo vybudováno okupanty a zrádci, to jest celý státní aparát, jaký byl za Tisa a pod Frankem a Háchou.“¹⁴

Avšak nehledě na to, že část české a slovenské buržoasie byla zkompromitována, že po válce byly likvidovány její politické a ekonomické posice, druhá část naší buržoasie měla ještě podporu a důvěru části lidu, zvláště maloburžoasních vrstev. To nelze vysvětlit výhradně a jen odvoláním na objektivně pokrokovou úlohu národní buržoasie v národně-osvobozovacím boji. Část lidu podporovala tak zvanou benešovskou „demokratickou“ buržoasii také proto, že tato buržoasie byla dlouho v očích lidu představitelem národní nezávislosti a samostatnosti nového státu, který vznikl v roce 1918 v důsledku boje dělnické třídy a ostatních pracujících, i když politické vedení bylo v rukou buržoasie. To byl také výsledek její dovedné, rafinované politiky. Buržoasie v ČSR, zvláště česká, nebyla slabým nepřátelem ani v politickém, ani v ekonomickém smyslu. Byla to vyspělá, zkušená, imperialistická buržoasie, která ovládala všechny metody klamu a sociální demagogie. V tom byla její síla a do určité míry její dočasná výhoda. Buržoasie byla silná podporou části lidu. Nepotlačovala v roce 1945 násilně lid proto, že ho nemohla násilně potlačovat. Proto také nebylo důvodu používat proti ní násilí. Bylo nutné zbavit ji podpory části lidových mas. S tohoto hlediska je třeba hodnotit úlohu buržoasie, kterou hrála v novém lidově-demokratickém státě. Určité nedostatky, možnost zneužití nových státních orgánů nevyplývaly z faktu nedokonalosti nové politické organizace společnosti. Lidová demokracie jako nový typ státu, v podstatě revoluční diktatura lidu, byla naprosto vhodnou formou pro uskutečňování revolučních přeměn. Její neúplnost, nedokonalost, zneužívání části státních orgánů vyplývaly z účasti buržoasie na moci. Úloha, charakter orgánů a institucí jsou určeny tím, které třídě slouží, či interesy jsou obsahem jejich činnosti. Tak tomu bylo i s těmi státními lidově-demokratickými státními orgány, které byly v rukou buržoasie. Staly se brzdou revoluce, nástrojem buržoasních úkladů proti rozvoji revoluce. Mocenské posice buržoasie ve státních orgánech lidové demokracie měly svůj zdroj v důvěře a podpoře části lidu. Pokud část lidu tuto buržoasii podporovala, komunistická strana respektovala dočasné iluze mas a uzavírala kompromis s buržoasií.

„Síla buržoasie spočívá kromě pendreku také v tom, že se odjakživa vydávala za reprezentantku celého národa, že své třídní zájmy prosazovala jménem celého národa a nás dovedla v mnoha případech postavit mimo národ a líčit nás jako agenty cizí moci.“¹⁵

„My sami vládnout nemůžeme a oni sami také vládnout nemohou. Oni nemohou vládnout bez nás a my bez nich. Při tom oni více bez nás, než my bez nich. Zůstává nutnost spolupráce s druhou politickou skupinou, která je ke spolupráci s námi donucena.“¹⁶

Buržoasie Československa se opírala i o svoji ekonomickou sílu. Není možné také ignorovat její obsáhlé a bohaté mezinárodní styky a spojení, zvláště s anglosaským

¹⁴ Kl. Gottwald, *Spisy XII*, 13, 14.

¹⁵ Kl. Gottwald, *Spisy XII*, 16.

¹⁶ Kl. Gottwald, *Spisy XII*, 21.

a francouzským imperialismem. Československo zaujímal v politických plánech a kombinacích mezinárodního imperialismu významné místo.

Komunistická strana Československa po důkladné analýze podmínek vytyčila linii pokojného přechodu k socialismu. Vyjádřila svoji ochotu spolupracovat se všemi stranami Národní fronty na základě národního a demokratického programu, který předpokládal další vývoj k socialismu. Spokojila se s tím, že postupně byly uskutečňovány revoluční přeměny schválené celým národem a odpovídající nejenom stupni uvědomělosti dělnické třídy, ale i ostatních pracujících. Soudruh Zápotocký o tom říká: „Komunistická strana se zavázala, že je ochotna v úzké spolupráci se všemi ostatními socialistickými i pokrokovými občanskými stranami pracovat k nastolení socialismu cestou klidu a zamezit tak vzájemné boje, které by zatěžovaly národ novými oběťmi. Význam dohody byl v tom vyhnout se dalším bojům, ale nevyhnout se socialismu. Dnes ještě nemáme socialistickou republiku, ale chceme se a všichni se zavázali a slíbili, že se k ní musíme dopracovat. Abychom se k ní dopracovali ve svorné spolupráci a bez obětí a bojů, je zapotřebí, aby všichni dodrželi to, co v revolučních bojích dodržet slíbili.“¹⁷

„My komunisté říkáme otevřeně, že jsme nepřestali a nikdy nepřestáváme být revoluční socialistickou stranou. Kdyby záleželo jen na nás, řešili bychom řadu problémů jinak než jako se řeší dnes. Uzavíráme kompromisy s druhými politickými stranami Národní fronty, aby byl zachován klid.“¹⁸

Období 1945—únor 1948 bylo obdobím praktické prověrky správnosti linie pokojné revoluce, vytyčené Komunistickou stranou Československa. I v Československu se buržoasie, podobně jako buržoasie ruská, pokusila zmařit pokojný rozvoj revoluce, pokusila se, jsouc zaslepena svým třídním interesem a podněcována zahraničním imperialismem uskutečnit kontrarevoluční převrat v únoru 1948. Vytyčení linie pokojného vývoje revoluce neznamenal, že strana zůstane netečná k pokusům buržoasie zvrátit vývoj a uskutečnit kontrarevoluční převrat. Strana varovala buržoasii a zdůraznila, že orientace na pokojný vývoj revoluce neznamenal, že by se snad vzdala možnosti použít násilí, vyvolá-li buržoasie takovou situaci, kdy pokojný vývoj revoluce se stane nemožným. Soudruh Zápotocký o tom řekl: „Neváhali bychom sáhnout k *revoluci* (s. Zápotocký má zde na mysli ozbrojenou revoluci, EU), kdyby se chtěli cizí reakční síly míchat do našich vnitřních záležitostí a pomocí své kapitálové nadvlády pomáhat naší domácí reakci, kterou my navždy od řízení našich státních věcí a hospodářství odstraňujeme.“¹⁹

Průběh historických únorových událostí však ukazuje, že řešení krise, vyvolané buržoasií, které ve svých důsledcích znamenalo definitivní vyřešení otázky moci ve prospěch dělnické třídy, bylo provedeno nejen rychle, ale i pokojně, bez krvavosti, bez občanské války. Co umožnilo takové rychlé a pokojné řešení únorové krise?

Únorové události jasně prokázaly, že již tehdy většina lidu, většina národa šla za komunistickou stranou, že již v únoru se straně podařilo buržoasii izolovat. Komunistická strana jako politický vůdce dělnické třídy a ostatních pracujících se v únoru 1948 opírala o ty části státního aparátu, které byly v jejich rukou (zvláště o Sbor národní bezpečnosti). Avšak síla revolučních mas nebyla omezena jen na státně-mocenské posice. Revoluce byla dobře organizována i „dole“, opírala se o organizované, uvědomělé a, což je třeba podtrhnout, i ozbrojené masy.

¹⁷ A. Zápotocký, *Jednota odborů oporou boje za socialisaci*, 135.

¹⁸ A. Zápotocký, *Jednota odborů oporou boje za socialisaci*, 570.

¹⁹ Tamtéž, 620.

V únoru 1948 nebylo třeba použít proti buržoasii ozbrojené síly. Proletariát i jeho spojenci byli natolik silní, že stačilo jen, aby buržoasii varovali a pohrozili, tím že ji ukázali svou sílu. Sama buržoasie nedisponovala v podstatě žádnou silou. Lid ji odmítl podporovat. Ukázalo se, že buržoasie je generálem bez vojska. Buržoasie neměla ani žádných materiálních orgánů své síly, svého panství. Oddíly bezpečnosti stály ve zdrcující většině na straně dělnické třídy. Armáda, jejímž vrchním velitelem byl Beneš, v níž bylo mnoho reakčních vysokých důstojníků, nemohla být fakticky použita proti lidu. Základní jádro tvořili ti dělníci a rolníci, kteří odmítli buržoasii podpořit. Dělníci a rolníci, oblečení do vojenských uniforem, by nevystoupili proti svým třídním soudruhům.

Ani pomoc zahraničního imperialismu, na kterou spoléhala kontrarevoluční buržoasie, nemohla být poskytnuta. Je sice známo, že i v naší době imperialisté mohou uskutečnit ozbrojenou intervenci (Korea, Egypt), nebo poskytnout pomoc vnitřní kontrarevoluci (Maďarsko). K tomu však je třeba, aby k intervenčnímu vystoupení měli alespoň formální záminku k ospravedlnění svého jednání v očích světového veřejného mínění. V únoru 1948 ani takové formální záminky nebylo. Události proběhly tak rychle, ohromná většina lidu podpořila revoluční stranu, takže i prezident Beneš byl nucen kapitulovat a vyplnit vůli lidu. Československo bylo samostatným suverenním státem, členem vítězné protihitlerovské koalice, bylo spojeno se Sovětským svazem smlouvou o přátelství a vzájemné pomoci v případě napadení. Všechny tyto faktory velice ztěžovaly snahy mezinárodního imperialismu — najít sebemenší záminku jako důvod k vměšování do vnitřních záležitostí Československa, i když o jejich snaze vměšovat se není pochyb, ani nechybí četné důkazy.

Zkušenost socialistické revoluce v Československu ukazuje a také dokazuje, že revoluční proletariát využije možnosti projevit a vyjádřit svou vůli pokojnými prostředky, pokojnou cestou, jsou-li pro takovou cestu reálné podmínky. Vůle dělnické třídy a ostatních pracujících byla buržoasii vnucena bez použití ozbrojené síly, není pochyb o tom, že výsledky února neodpovídaly ani vůli ani přáním buržoasie. Vůle buržoasie k odporu, její snaha zvrátit vývoj revoluce zpět, nenašla ke své realizaci sebemenší síly. Proto proletariát, který disponoval silou organisované, jednotné a uvědomělé masy i silou zbraní, vyjádřil svou vůli pokojnými prostředky. Zkušenost socialistické revoluce v Československu ještě jednou ukazuje prakticky vztah revoluční marxistické strany k otázce použití ozbrojeného násilí. Nezáleží na přání použít nebo nepoužít ozbrojené násilí. Všechno záleží na podmínkách, v revoluci vyhrává ten, kdo má převahu, kdo má více síly. Jak se síla revoluce projevuje, v jakých formách se vyjadřuje a organisuje, to záleží na podmínkách, ve kterých probíhá revoluční převrat. Takové je poučení z historie socialistické revoluce v Československu.

Neméně zajímavá i aktuální je otázka o využití parlamentu v revoluci v ČSR. Nemůžeme říci jednoznačně, že v Československu pokojná revoluce byla uskutečněna parlamentní cestou. Není však také možno odmítat, že ve vývoji revoluce v Československu byl využit parlament revolucí.

Předmnichovská republika byla typickou buržoasně-demokratickou parlamentní republikou. Parlament hrál nesporně v životě země určitou úlohu. Byl do určité míry arenou politického boje stran, agitační tribunou a za určitých podmínek bylo možné, aby pod nátlakem veřejného mínění, pod tlakem revolučního demokratického hnutí sehrál relativně pokrokovou úlohu.

V roce 1945 byl obnoven parlament, což odpovídalo tomu, že revoluce probíhala se souhlasem KSČ při zachování určitých starých tradičních forem, kterým se snažila strana vtisknout nový obsah. Parlament se stal součástí politického systému lidové

demokracie. Po volbách v květnu 1946, které odstranily paritní systém, parlament v podstatě vyjadřoval rozložení sil, vyjadřoval určitý přechodný stav revoluce. Je nesporné, že parlament do jisté doby sehrál revoluční úlohu. Vždyt poválečný parlament schválil celou řadu revolučních dekretů a zákonů (nacionalisace průmyslu, agrární reforma). Protože parlament byl nejvyšším zákonodárným orgánem moci, stal se v průběhu rozvíjení revoluce centrem politického boje. Tehdy se také projevil jeho nedostatek. Parlament byl přece jen organisován na základě principů formálního demokratismu a proto také nemohl vyjadřovat každou změnu ve vývoji revoluce, každý přesun sil. Komunistická strana se také v tomto období neomezila jen na parlamentní boj, nespokojovala se s tvrzením, že jediným orgánem projevu vůle lidu je parlament. Strana v období boje o definitivní vyřešení mocenské otázky rozvíjela i jiné mimoparlamentní formy boje, opírala se o lidovou iniciativu, nevyjádřenou ještě v zákonech, to jest o revoluční iniciativu. Strana se snažila, aby v době, kdy parlament se stával již brzdou revoluce, kdy vyjadřoval již nižší překonaný stupeň revoluce, masy prosazovaly svou revoluční vůli i stávkami, demonstracemi, vysláním delegací do parlamentu, které by kontrolovaly činnost členů parlamentů, zvolených lidem a lidu zodpovědných. To bylo kombinování formálního parlamentního demokratismu s revolučním, skutečným, neformálním demokratismem. Je známo, jaký byl urputný odpor buržoasních politiků proti veřejnému posuzování palčivých, aktuálních otázek v parlamentě, proti přítomnosti zástupců delegací pracujících v parlamentě.

Vůle lidu v revoluci může být tedy vyjadřována dvojím způsobem: 1. Vůli lidu mohou vyjadřovat a provádět jeho zástupci v zákonodárných a výkonných orgánech lidem zvolení; 2. V případě, že vůle lidu a činnost jím zvolených zástupců v parlamentě, ve vládě jsou v rozporu, lid může použít prostředků nátlaků, aby tak přinutil své volené zástupce provádět a plnit jeho vůli. Určitý nesoulad a rozpor mezi vůli lidu a jednáním a činy jím zvolených zákonodárných a výkonných orgánů nemůže mít v období revoluce dlouhého trvání. Rozvíjí-li se revoluce, dříve nebo později musí být vůle lidu uvedena do souladu se složením jím zvolených orgánů.

V poslední době bývá často poukazováno na příklad Československa, když se mluví o možnosti uskutečnění revolučních opatření konstituční, parlamentní cestou. Tak tomu skutečně a zvláště v roce 1948 bylo. Je však nutné ukázat a objasnit, za jakých podmínek mohou určité orgány, tedy i parlament sloužit lidu, revoluci.

Využití parlamentu revolucí vyžaduje určitých příznivých podmínek. Je možné tehdy, když dělnická třída i její spojenci jsou schopni poskytnout svým představitelům v parlamentě a ve vládě takovou pomoc a podporu, která přinutí protivníka, aby se vzdal nebo alespoň ustoupil. Přinutit politiky buržoasie, aby se vzdali, aby ustoupili, je možné jen silou. Zkušenost vývoje revoluce, zvláště boje o zemědělské zákony v parlamentě ukazují, že buržoasie ustupovala pomalu, že představitelé revoluce v zákonodárných a výkonných orgánech mohli postupovat vpřed a zatlačovat buržoasii v té míře, v jaké se jim dařilo rozvíjet a prohlubovat revoluci, to jest získávat pro revoluční požadavky stále větší podporu a pomoc zdola.

Stejně tomu bylo v únoru 1948. Dělnická třída a její spojenci dosáhli příznání svých požadavků, jejich vůle se stala v parlamentě zákonem teprve tehdy, když svým masovým vystoupením ukázali buržoasii svou sílu, a tím ji také „přesvědčili“, že ona nemá žádnou sílu. Právě proto, že buržoasie neměla v únoru 1948 žádné síly, nemohla také zabránit tomu, aby skutečná vůle lidu našla svůj výraz i v parlamentě, aniž by bylo třeba organisovat nové volby. Je přece známo, že když vláda obrozené Národní fronty předložila parlamentu po vítězných únorových událostech nový program, většina Národního shromáždění (230 ze 300) schválila tento program, ačkoliv

personální složení parlamentu bylo stejné jako před Únorem. Mnozí poslanci, známí dříve svou protilidovou a reakční politikou, pokud byli přítomni na zasedání parlamentu, hlasovali pro program vlády. „Umoudřili se“, když viděli, že jejich politika zbankrotovala.

Složení parlamentu se tedy nezměnilo, ale v souvislosti se změnou rozložení sil revoluce a kontrarevoluce se podstatně změnila jeho úloha. Od února 1948 parlament plní neomezeně a bez jakýchkoli obstrukcí buržoasie státně-politicky organizované a zbavené právě v únoru 1948 posledních zbytků politické moci úkoly ústředního orgánu moci dělnické třídy.

Buržoasie svým vystoupením v únoru urýchlila chod událostí. Kdyby nebylo tohoto vystoupení, nesouhlas mezi dosaženým stupněm rozvoje revoluce a složením zákonodárných a výkonných orgánů by pokračoval až do voleb, které měly proběhnout v květnu 1948. Kdyby nebylo tohoto vystoupení, vývoj v Československu by v podstatě šel cestou ostatních lidových demokracií. Ve volbách v květnu 1948 lid by vyjádřil svou vůli svobodným hlasováním. Podle výsledků voleb by pak bylo změněno složení vlády i parlamentu. Únor ukázal, že komunistická strana již na počátku roku měla za sebou většinu národa. Únorové události byly rovněž svého druhu volbami, hlasováním, měřením sil. Buržoasie svým kontrarevolučním vystoupením vyvolala jinou variantu dokončení procesu přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou. Taková forma dovršení zápasu mezi dělnickou třídou a buržoasií o moc nebyla v žádné jiné lidové demokracii. Únorové události, tak jak proběhly v Československu, jsou zvláštností, specifickou formou završení boje dělnické třídy o diktaturu proletariátu.

Zkušenosti Československa i zkušenosti ostatních lidových demokracií posloužily nepochybně jako materiál pro významná zobecnění XX. sjezdu KSSS o možnostech vítězství pokojné revoluce za určitých podmínek. Vedoucí představitelé KSSS, soudruzi Chruščov, Mikojan a jiní se přímo ve svých vystoupeních odvolávali i na zkušenosti Československa. Význam XX. sjezdu v této otázce nespočívá v tom, že vytyčuje nové, v marxismu dosud neznámé koncepce. Koncepce pokojné revoluce byla a je součástí teorie tvůrčího marxismu, tvůrčího leninismu. Význam XX. sjezdu KSSS v této otázce spočívá v tom, že ukázal bohatství marxisticko-leninské teorie, její mnohostrannost, zdůraznil její tvořivý, nedogmatický charakter, zdůraznil význam zkušenost-socialistické revoluce a socialistické výstavby v zemích lidové demokracie pro další rozvoj a obohacení marxisticko-leninské teorie. Význam XX. sjezdu KSSS spočívá v tom, že ukázal aktuálnost a možnost praktického uplatnění teorie pokojné revoluce, po případě parlamentní cesty k socialismu za určitých historických podmínek.

XX. sjezd KSSS byl významným mezníkem v mezinárodním revolučním dělnickém hnutí. Vyvolal vzestup a veliký rozmach tvořivých sil mezinárodního dělnického hnutí. Vyvolal přirozeně určitý ohlas a odezvu v řadách nepřátel. Jak tomu často bývá při podobných obrazech, kdy marxisticko-leninská strana hodnotí nově situaci, ukazuje nové cesty a možnosti, i tentokrát nechybí pokusy se strany nepřátel marxismu-leninismu teoretické úvahy a koncepce XX. sjezdu KSSS překroutit, zkeslit a využít v boji proti komunistickým stranám, proti marxismu-leninismu.

Tak např. málo u nás známý syn velmi známého Karla Kautského Benedikt Kautský ve svém článku, věnovaném výsledkům XX. sjezdu v žurnále Die Zukunft, 4, 1956 se pokouší vylíčit these XX. sjezdu o možnosti pokojné nebo parlamentní cesty k socialismu jako odklon od Lenina, jako revisi starého leninismu, který prý byl pro násilí za každou cenu. XX. sjezd tak prý dává za pravdu K. Kautskému, který vystupoval proti Leninovi s posic čistě demokracie.

Každý, kdo zná a chce znát názory klasiků marxismu-leninismu, ví dobře, že otázka možnosti pokojné revoluce není v marxismu nová. To jsme se také snažili ukázat tím, že jsme uvedli názory Marxe, Engelse i Lenina na otázku o možnosti pokojné revoluce. I zkušenost socialistické revoluce, praktická aplikace a praktické prověření koncepce o možnosti pokojné revoluce Komunistickou stranou Československa je pádným vyvrácením teoretických pomluv sociálních demokratů typu Benedikta Kautského. Komunistická strana byla a je stranou leninskou. I v letech 1945—únor 1948 se řídila a tvořivě uplatňovala marxisticko-leninskou teorii. Její zkušenosti naproti přesvědčivě dokazují, že marxisticko-leninská koncepce pokojné revoluce je reálná a za určitých podmínek uskutečnitelná.

Marxismus-leninismus a zkušenosti socialistické revoluce v zemích lidové demokracie, které dokazují, že socialistická revoluce v SSSR není ničím nahodilým, ani ojedinělým, nás přesvědčují, že socialismus nutně zvítězí dříve nebo později na celém světě. Budoucí socialistické přeměny přinesou jistě mnoho nového, specifického a svérázného v tempu, formách, metodách a prostředcích uskutečnění a vybojování společného cíle mezinárodního revolučního dělnického hnutí. Ať budou probíhat tyto přeměny jakkoli, pokojně nebo cestou ozbrojeného povstání, rychleji nebo pomaleji, s určitými rozdíly použití těch či oněch specifických, zvláštních forem a prostředků, všechny v podstatě, podle sociálního typu vývoje, budou probíhat tak, jak to ukazuje nesmrtelné učení marxismu-leninismu.